లోయలు

ఆ మాటలు విని చటుక్కున ఆగిపోయాను.

విశ్రాంతిసమయంలో ఉపాధ్యాయులు ఏంచేస్తున్నారని పరిశీలించటం నాఉద్దేశం కాకపోయినా ఏదోపని ఉండి స్టాఫ్‌రూంవైపు వెళ్లటం జరిగింది.

'భాస్కరానికి వచ్చేవారం పెళ్లటండి - ఇంకా ఏడురోజులుంది. మీకందరికి శుభలేఖలు అందే ఉంటాయి. మనం ఎలాగూ వెళ్లలేంకనక, కనీసం కంగ్రాచ్యులేషన్స్ తెలుపుతూ, టెలిగ్రాం యివ్వాలి. అందుకు మీవంతు నాలుగణాలు ఇలాపడేయండి'.

అది హిందీమేష్టారి కంఠం - మంచికీ, చెడ్డకూ ఆయన ముందంజవేస్తాడు.

'ఇంతకూ పెళ్లికూతురెవరు?' అని సైన్సుమేష్టారు ప్రశ్నించారు.

'ఇంకెవరు?'

సమాధానంకోసం చెవులు నిక్కబొడుచుకున్నాయి.

ఏదో పేరుచెప్పారు కాని అది పకపకల అడుగున మరుగుపడిపోయింది. 'భాస్కరం' అన్నపేరు అయస్కాంతంలా ఆకర్షించింది. లోపల ఎలాంటి సంఘర్షణలు ఉన్నా పైకిగంభీరంగా ఉన్నట్లు నటించడం నాహోదాకి అత్యవసరమైనా మానవ హృదయంలో సహజంగా చెలరేగే చాంచల్యాన్ని అణచి ఉంచలేకపోయాను. ఆకాశంలో మెరుపుమెరిసినంత మాత్రాన నేనుజడుసుకోను. ఆవెలుగును భరించటం శక్తికతీతమైతే ఒక్కక్షణం కళ్లుమూసుకుని చీకటిలో నాభయాన్ని దాచుకుంటాను. కాని ఒక్కసారి అనంతమైన వెలుతురు నన్ను చుట్టుముట్టితే?...

నెమ్మదిగా గదిలో అడుగుపెట్టాను.

అందరికళ్ళూ రెండుసార్లు బద్ధకంగా వళ్ళువిరుచుకున్నట్టు పైకీకిందికీ ఆశ్చర్యంగా కదిలాయి. అందరూలేచి నిలబడి నన్నుగౌరవించారు.

'భాస్కరంపేరు సంభాషణలోదొర్లితే... అంటూ అర్థపూరితంగా హిందీ మేష్టారివంక చూశా.

'మరేనండి. అతనికి వారంరోజుల్లో వివాహం జరగనున్నది. తమకీపాటికి శుభలేఖ అందేఉంటుంది. అంటూ వినయంగా సమాధానమిచ్చాడు. ఆచివరివాక్యంలో ఎత్తిపొడుపు ధ్వనించినా నాకు శుభలేఖ అందినదీ లేనిదీ ఆయనకు తెలియదు కనుక అదికేవలం నాభావనని నిర్ణయించాను. బల్లమీద ఉన్న కాగితం చూశాను.

అవును... ఆఅమ్మాయే పెళ్లికూతురు. నా చుట్టూ అగ్నిజ్వాలలు కల్పించి తను నవ్వుతూ అంతర్థానమైంది. అల్లావుద్దీన్‌కుమల్లే శ్మశానసమానమైన సామ్రాజ్యంకోసం - అందుకోసం పోరాటం సాగించి ఓడిపోయాను. ఒక్కసారిగా వణుకూ జ్వరం

వచ్చినట్టయింది. అనుభూతుల్ని త్రొక్కిఉంచి బయటికొచ్చాను. భాస్కరం అనేవ్యక్తి ఓఅమ్మాయిని పెళ్లిచేసుకుంటే నాకుబాధలేకపోను. కాని అది కొన్ని మనస్తత్వాల్ని బాధించి బంధించిన ఉరిత్రాడు లాంటిది. అర్ధరాత్రి శ్మశానంలో నక్కకూతల్లా ఉపాధ్యాయుల వికవికలు నాచెవుల్లో విషసర్పాలకుమల్లే బుసలుకొట్టాయి. ఈవిషయంలో అందరికీ నేను చులకనైపోయాను- ప్రపంచంలోని వీరులందరినీ ఓడించిన వస్తాదు చిన్నపిల్లాడికి వంగి నమస్కరించినట్టు - చెట్టుకూ తనకూ బంధుత్వం అస్తమించగా నేలజారిన ఆకులా చిరునవ్వు పెదవుల మీద కనిపించి అదృశ్యమైంది.

నాకు కలిగిన మొదటిసందేహం భాస్కరం తన వివాహంగురించి నాకెందుకు తెలియపరచలేదు? బహుశా మర్చిపోయి ఉంటాడు. ఈదీర్ఘకాలంలో అతనికి చాలామందివ్యక్తులతో పరిచయం ఏర్పడిఉంటుంది. కొంతమందితో ప్రాణస్నేహం ఏర్పడివుండవచ్చు. సంధ్యాకాశంలో వివిధవర్ణాలు క్రమంగా మరుగుపడినట్లు అతనిస్మృతి పథంలో నీడగానైనా లేకపోవచ్చు... కాని... కాని - తర్కం ద్వారా ఈ విధంగా కలిగేతృప్తి అతిస్వల్పం - క్షణికంకూడా - తర్కశాస్త్రం అరవయినాలుగు లక్షణాలూ వున్న మానవుణ్ణిసృష్టించి తీర్చిదిద్దుతుంది. కాని అందులో జీవంమాత్రం ఉండదు - ఏవిటి ప్రయోజనం? భాస్కరం ఫిలాసఫీతో నాకుప్రమేయం లేదు. జీవితంలో క్రమంగా స్థిరపడిపోయిన అభిప్రాయాలు నాకూఉన్నాయి. 'తనకుమాలినధర్మం మొదలుచెడ్డబేరం' అంటాను నేను. దీన్ని ఖండించే వారు చాలా మంది - కాని వారి వాద ప్రతివాదాలతో నాకు సంబంధం లేదు. చెట్టుమీద పక్వానికి వచ్చినఫలం వుంది. అది నాకుకావాలి. అందేవరకూ యత్నిస్తాను. ఎదుర్కొన్న విపరీత శక్తుల్ని ఎదిరిస్తాను. అదీ నాతత్వం - కొందరు హితబోధ చేయవచ్చు:

'పోనిద్దూ!... ఎందుకంతశ్రమ! అదుగో నేలమీద రాలిన మరోఫలంఉంది. అంతమంచిది కాకపోయినా ఫరవాలేదు. తీసుకో - అడ్డంకులు లేవు' అని.

నాగదికి వచ్చాను. ఆరోజు వచ్చినటపా బల్లమీద ఉంది. విద్యాశాఖాధికారి దగ్గర్నుంచి వచ్చిన రెండుమూడు వుత్తరాలుతప్పించి అందులో ఏవీలేవు. ఇంటివిలాసానికి వచ్చినటపా తీసుకుని ప్యూను మరో అయిదునిమిషాల్లో వచ్చాడు. అందులోనైనా భాస్కరంరాసినవుత్తరం ఉంటుందని ఆశించాను. ఏవీలేవు- బంధువుల దగ్గర్నుంచి వచ్చిన రెండుత్తరాలు - మాడరన్ రెవ్యూ - గదికి తాళం వేయమని ఇల్లు చేరుకున్నాను. స్నానంచేసి కుర్చీలోకూర్చున్నా - అద్దంలో ప్రతిబింబం కనిపించింది.

అప్పటికీ, ఇప్పటికీ ఎంతవ్యత్యాసం! ఆలోచనలు అడ్డదిడ్డంగా సాగిపోయాయి.

* * *

'మేష్టారూ! మిమ్మల్ని ఓమాట అడగాలనుకుంటున్నానండి' అన్నాడు భాస్కరం.

అతని ముఖంలో అశాంతివుంది. కొద్దిగా సిగ్గుకూడా మిళితమైవుంది. భాస్కరం కొత్తగా చేరిన ఉపాధ్యాయుడు. అతనికి జీవితానుభవం లేదు. అప్పుడే కాలేజీనుండి

విడుదలైవచ్చినా ఆకొంటెతనం లేదు. ఏదోవస్తువు పారేసుకుని దాన్ని వెతుక్కుంటూ వచ్చి ఈస్కూల్లో దొరుకుతుందన్న ఆశతో ఇక్కడ చేరాడనుకుంటాను.

'ఏవిటిభాస్కరం?' అనడిగాను.

'మరి... మరి... మీరేవీ అనుకోకుండా ఉంటే - అసలు అడగటానికే సంకోచంగా వుంది. అయినా మీదగ్గర అడగటానికి భయం ఎందుకు' అని తనలోతనే మాట్లాడుకున్నట్టు అన్నాడు.

నాకుతెలుసు - భాస్కరానికి నేనంటే చాలాగౌరవం ఉంది. ఆస్కూల్లో పదిసంవత్సరాలుగా పని చేస్తున్నాను. కనక అనేకవిషయాలు అడిగేవాడు. అతనికేకాదు తోటి ఉపాధ్యాయులందరికీ ఓవిధమైన ఆప్యాయత - అనురాగం వున్నాయి.

'విమలను మీకు బాగా తెలిసేవుంటుంది - ఆఅమ్మాయి ఎలాంటిది?'

అతని కళ్లల్లోకిచూశాను. ఏదో క్షమించరాని అపరాధం చేసినవాడిలా కనిపించాడు. నిజానికి ప్రతిమానవుడూ మనసులో ఎన్నోవూహించుకుంటాడు. అందులోకొన్ని సంఘం ఆమోదించినవీ వుంటాయి. తిరస్కరించినవీ వుంటాయి. అందుకని ఆమోదముద్ర పొందనిభావాలు ఎక్కడా బయటికి పొంచిచూడకుండా మాటలోనూ చేతల్లోనూ అతిజాగ్రత్తగా ఉంటాడు. మానవహృదయంలోవుండే అభిప్రాయాన్ని విభజించి వ్యక్తంచేసే 'ఎక్స్‌రే'యంత్రం వుంటే ఎంతబాగుండును.

'స్కూలుఫైనలు చదువుతోంది - ఆఅమ్మాయేనా?'

అవునన్నట్టు తలఊగించాడు.

'అంటే నీఅభిప్రాయం?... ఆఅమ్మాయి తెలివైంది. మర్యాదస్తుల కుటుంబం-'

'ముసుగులో గుద్దులాట ఎందుకండి? ప్రతి క్లాసులోనూ ఆఅమ్మాయి నన్ను వేపుకుతింటోంది. ఏవో కొంటెప్రశ్నలు వేస్తుంది. నేనన్న ప్రతి వాక్యానికీ తనూ తందానా పాడుతుంది. నవ్వుతుంది. అదిచూసి నన్నో వెర్రివెంగళ్రాయుడి కింద కట్టేసి తతిమ్మా వాళ్లుకూడా నవ్వుతారు.

ఆఅమ్మాయి ఎసెంబ్లీలో అపొజిషన్‌లీడర్‌లా పనిచేస్తోందంటే నమ్మండి. నేను క్లాసు కంట్రోలు చేయలేకపోతున్నా. నాలుగైదుసార్లు మందలించి చూశాను. కాని ప్రయోజనంలేదు. ఆఅమ్మాయి మెదడు సరైనస్థితిలో లేదనుకుంటా'.

కొన్నిక్షణాలు ఆశ్చర్యంలో మునిగిపోయి ఏవీ సమాధానం చెప్పలేక పోయాను. కాని మౌనంవహిస్తే ఎలా?

'చూడుభాస్కరం! ఇందులో కంగారుపడవలసింది ఏవీలేదు. కొత్తగావచ్చిన ఉపాధ్యాయుల్ని విద్యార్థులు ఇలాగే ఏడిపిస్తారు. ఇది మనశక్తికి పరీక్ష. ఈతుఫానుకు భయపడకుండా ఎదిరించి నిలబడాలి. ఒకటిరెండుసార్లు విమలను గెట్‌ఔట్‌చేస్తే సరిపోతుంది'. అని సలహాఇచ్చాను.

భాస్కరం వెళ్లిపోయాడు.

కాని విమలప్రవర్తన నాకోప్రశ్న అయింది. ఈపదేళ్లలో నేనిలాంటి మనస్తత్వపు సమస్యను ఎదుర్కోలేదు. భాస్కరం అందంగాఉంటాడు. అతను స్టాఫ్‌రూంలో అప్పుడప్పుడు పాటలు పాడుతూండగా విన్నాను. అతను చాలాపుస్తకాలు చదివి కొంతవిజ్ఞానం ఆర్జించాడు. విమలకు పద్దెనిమిదేళ్లు వుంటాయి. ఒకవేళ అతన్ని ప్రేమిస్తోందేమో! కాని వెంటనే మరోప్రశ్న వుదయించింది. ప్రేమ ప్రకటనకు ఇది మార్గంఅవుతుందా అని. సమాధానంకూడా వెంటనేవచ్చింది. విమలకు జీవితమంటే ఏవిటో పూర్తిగా అవగాహనయ్యే అవకాశం లేదని.

నానిర్ణయం తల్చుకుంటే నాకే నవ్వొచ్చింది. ఈ 'లవ్ ఎట్ ఫస్ట్ సైట్' అనే దాంట్లో నాకుబొత్తిగా నమ్మకంలేదు. అయినా నేతిబీరకాయకుమల్లే ఈ ప్రేమేమిటి? అదంతా వూహాగానం. విమల నాకు బాగా తెలుసు. ఆమెకుటుంబంతో నాకు బాగాపరిచయం వుంది. అంతదాకాఎందుకు? విమలతండ్రి కేశవరావు నేను అత్యంతస్నేహితులం. అతను తాలూకాఫీసులో గుమాస్తాగావున్నాడు. విమలతల్లికి కడుపులో ఏదోరోగం - దానితాలూకు బాధతోబాటు ప్రతిక్షణం విమల వివాహంగురించి బెంగపెట్టుకునేది. విమలప్రవర్తన నిజానికి నాఅంతరాంతరాలకు నిప్పుపెట్టింది. అమాయకత్వమా అంటే చిన్నపిల్లకాదు. సగంవికసించిన పువ్వు - అనుమానం - ప్రశ్న - తీరంలేని సముద్రాలు అన్నీ నన్ను చుట్టుముట్టేసి ఉక్కిరిబిక్కిరి చేశాయి.

నెమ్మదిగా స్కూలుఫైనలు క్లాసుదగ్గరకు వచ్చాను. గోడవారగా ఎవరికీ కనపడకుండా నిలబడ్డాను. భాస్కరం క్లాసులో పాఠంబోధిస్తున్నాడు. 'మర్చెంట్ ఆఫ్ వెనీస్' షేక్స్పియర్ నాటకంలో ఒకచోట సంగీతం జంతువుల్నిసహితం నృత్యంచేయించగలదని వర్ణింపబడివుంది. ఆఘట్టాన్ని భాస్కరం విశదీకరించాడు.

'అయితే మేష్టారూ! సంగీతం అంటే నాకుప్రాణం - మరిమీకో!'- అది విమలకంఠం. ఇంకొంచెం ముందుకునడిచి జాగ్రత్తగావిన్నాను. 'అదంతా నీకనవసరం!' అని భాస్కరం గద్దించాడు. నా సలహాను అతను పాటిస్తున్నందుకు లోలోన సంతోషించాను. వారిద్దరి మధ్యా వైరుధ్యాన్ని - అసహ్యతను సృష్టించమే నా వుద్దేశ్యం - అంటే ఇతరులబాధలు చూసి సంతోషించే మనస్తత్వం కాదునాది. కారణం విశదీకరించలేను. అది హృదయాంతరాల అట్టడుగున వుండిపోతుంది... 'అదేవిటండి!... మీరు చెప్పకపోయినా నాకు తెలియదా ఏవిటి? మీరు పాడుతుండగా నేను చాలాసార్లు విన్నాను - బాగాపాడతారు'.

అందరూ గొల్లుమన్నారు. విమలమాటలు నిజంగా అధికప్రసంగంలోకే వస్తాయి. అంతా కొత్త మేష్టార్ని విమల బాగాఏడిపిస్తోందనే అనుకున్నారు. కాని అందులో విస్పష్టమైన అర్థం ఏదో ఉందని నేనుమాత్రం వూహించుకోగలిగాను. ఇంకఅక్కడ వుండలేకపోయాను.

మర్నాడు విశ్రాంతిసమయంలో విమలవచ్చింది.

'భాస్కరం మేష్టారు ఉన్నారాండి?' అనడిగింది.

కళ్ళల్లోనూ, కంఠంలోను బెదురు స్పష్టంగాకనిపించింది.

అయితే ఈభయం నన్ను చూసేగాబోలు!

'ఏంకావాలి విమలా?' అనడిగాను.

'ఇంగ్లీషుపాఠం అర్థంకాలేదండి. అడుగుదామని వచ్చాను'. నిజానిజాలు తెలిసిఉంటే ఆమె యింతస్వేచ్ఛగా మాట్లాడివుండేది కాదేమో! లేడిలా గెంతుతూపారిపోయేది.

'ఏం? నీకుతెలియకపోతే నేనుబోధపరుస్తాను. అతనేకావాలా?'

'అవునండి -' అంటూ గదంతా ఓమారు కలయజూసి అతను లేడని నిర్ణయించుకుని వెళ్ళిపోయింది. అవమానంతో పళ్లు పటపటకొరికాను - త్రాచులా అటూఇటూ కదులుతున్న ఆమెపొడుగాటి జెడకేసి చూస్తుంటే నామనస్సులో భయంకరసర్పాలు తలెత్తి బుసకొట్టి నన్ను ఉత్సాహపరిచాయి. గుడ్డొచ్చి పిల్లను వెక్కిరించిందట! సరే! ఎండాకాలంవస్తే చెరువుఎండుతుంది. కాని తిరిగి వానకురిస్తే నిండుతుందన్న సంగతి మర్చిపోయాను. షెల్లీ తన మనోవ్యథను బయటపెడుతూ 'వెస్ట్‌విండ్'లో శీతాకాలంతరువాత 'వసంతం' రాకుండాఉంటుందా? అన్నాడు. కాని వసంతం తరువాత నైట్రోజన్ సర్కిల్‌లాశీతాకాలం రాకతప్పదని అతను మర్చిపోయుంటాడు.

ఆసాయంత్రమంతా ఆలోచించాను. ఈసమస్య నూటికినూరుపాళ్లు నావ్యక్తిగత జీవితానికి సంబంధించినది. అందుచేతనే దాన్ని పరిష్కరించాలి. ముళ్లపొదలమీదికి పరుగెడుతున్న బండిని సరైన మార్గంలోకి మళ్ళించాలి. అదే నేనుచేసుకున్న ఆఖరునిర్ణయం.

వారంరోజులు గడిచాయి. విమల ఇదివరకటిమల్లే చిలిపిప్రశ్నలు వేయటం తగ్గించిందని భాస్కరం అన్నాడు. కొంత తృప్తిపడ్డాను.

ఓనాడు సాయంత్రం పేపరు చదువుకుంటున్నాను. స్టాఫ్‌రూంలో ఎవరూలేరు. భాస్కరం నెమ్మదిగా వచ్చి నాకెదురుగా కూర్చున్నాడు.

'మేష్టారూ! మనకువచ్చే జీతాలు చాలాతక్కువ. అందుచేత ప్రైవేట్లువస్తే ఒప్పుకోటం మంచిదంటారా?'

'అందులో తప్పేముంది? అసలు ప్రైవేట్లు కావాలని ఎంతమంది కాసుక్కూచునుంటారో తెలుసా?'

'కాని మరోప్రశ్న ఎదురైందండి. విమల తమ్ముడొకడు సెకండుఫారం చదువుతున్నాడటగా! ఇద్దరికీ కలిసి ప్రైవేటుచెప్పాలిట - సాయంత్రం ఇంటికి రమ్మంటూంది విమల-'

ఏంచెప్పాలో బోధపడింది కాదు. నిర్మాణం సగంపూర్తయిన భవనంతాలూకు పునాది కూలినట్లయింది.

'నువ్వేం చెప్పావు?'

'ఆలోచించి రేపు చెబుతానన్నాను. నేను ఎంతడిగితే అంతా ఇవ్వటానికి సిద్ధమేనట! వాళ్లనాన్నే అడగమన్నాడుట'.

కొన్నిక్షణాలు ఆలోచించి అన్నాను.

'చూడు భాస్కరం' లోకం మంచిదికాదు. దానికి వెయ్యితలలూ వెయ్యినాలుకలూ ఉన్నాయి. నువ్వింకా జీవితంలో అడుగుపెడుతున్నావు. అంతే! అందుచేత నీకన్నీ పంచవర్ణాలు పూసుకుని తళతళలాడుతూ అందంగా కనిస్తాయి. కాని వాటివెనక ఎర్రగాకాలిన ఇనుపవూచలుంటాయి. నీ పరువు ప్రతిష్ఠలు ధ్వంసమయ్యాక నువ్వు బ్రతకలేవు. అది నాకెంతమాత్రం ఇష్టంలేదు. విమల చిన్నపిల్లగాదు. పెళ్లికెదిగికూర్చుంది. ఇప్పటికే నీగురించి పుకార్లు బయలుదేరివుంటాయి. వాటిని రుజువుచేసిన వాడవవుతావు. అంటే కొరివితో నెత్తిగోక్కోటమన్నమాట. అంతే - తరువాత నీఇష్టం-'

ఆమాటలు అసహజంగా ధ్వనించాయి. వాటిని భాస్కరం ఎలాఅర్థం చేసుకున్నాడో తెలియదు. అందులో ఎంతవరకు నిర్మలత్వంవుందని అతను ఆలోచించలేదనుకుంటా. పెద్దగానిట్టూర్చి కదలిపోయాడు.

ఇంటికి వెడదామని లేచాను.

'నమస్కారం' అంటూ విమల వచ్చింది. ఆమెనేవిధంగా పలకరించాలో తెలియక మాటల కోసం వెదుక్కుంటున్నాను.

'మేష్టారూ! నాన్నగారు మిమ్మల్ని ఓ మాట అడిగిరమ్మన్నారు.

మా తమ్ముడు బొత్తిగా చదువుకోటం లేదండి. వట్టి గడుగ్గాయలా తయారై భయభక్తులు లేకుండా తిరుగుతున్నాడు. అందుకని భాస్కరం మేష్టార్ని ప్రైవేటుకు పిలవమన్నారు. మీఅభిప్రాయం ఏవిటి?' అంటూ డొంకతిరుగుడుగా వయ్యారంగా ప్రశ్నించింది.

హఠాత్తుగా వుపమానం జనించింది. ఓవ్యక్తి జేబులోంచి పర్సు దొంగిలించి అందులోంచి అయిదు రూపాయల కాగితంతీసి అతనికేయిచ్చి 'అయ్యా ! నాకు ఫలానావస్తువు తెచ్చిపెట్టండి!' అంటే ఎలా వుంటుంది?

'అదేదో మీనాన్నతోనే చెబుతాలే' అన్నాను. విమల తిరిగి నమస్కరించి కదలిపోయింది. నేను బయటకొచ్చేసరికి భాస్కరం వాలీబాల్‌కోర్టులో వున్నాడు.

తిన్నగా ఇంటికొచ్చాను. అమ్మ కాఫీఇచ్చింది. తాగేసి విమలఇంటికెళ్లాను. కేశవరావు అరుగుమీదే వున్నాడు. గౌరవించి కూర్చోమన్నాడు.

'విమల ఇంట్లోలేదా?'

'లేదండి! గుళ్లోకెళ్లింది. ఏవిటో ఇలాదయచేశారు' అన్నాడు.

'మరేంలేదు. భాస్కరాన్ని ప్రైవేటుచెప్పమన్నారట!.

అతను మొదట్లో తెల్లబోయి తరువాత సర్దుకుని 'మరే... మరే...' అన్నాడు అసందర్భంగా.

'అతన్నిగురించి చెబుదామనే వచ్చాను. ఇదంతా మనిద్దరికిమధ్య ఉన్నస్నేహాన్ని పురస్కరించుకుని చెబుతున్నా. అతనిమీద నాకెలాంటి ద్వేషమూ లేదు. అతన్నిగురించి నాకు తెలిసిందికూడా తక్కువే. అయినా వయసువచ్చిన విమల అతన్తో అలామాట్లాడటం- తిరగటం- మంచిది కాదు. కొంతమంది చెప్పగావిని అర్థం చేసుకున్నాను. అతను ఆడపిల్లల్ని వల్లోవేసుకోటంలో బాగాఆరితేరిన వాడని, అందుకని దుష్టులకుదూరంగా వుండటంమంచిది. అదలావుంచి అతన్ని ఇంటికిరమ్మనటం ఘోరాతి ఘోరం. ముందుముందది ప్రమాదకరంగా పరిణమిస్తుంది. ప్రైవేటుకావాలంటే నేనుచెప్పనా? అతనే కావాలని మీఅమ్మాయి పట్టుబట్టడం ఆశ్చర్యంగాఉంది. ఇదంతా చూస్తుంటే...' అంటూ ఆగిపోయాను.

'అబ్బే! అలాంటిదేమీలేదు. మీరే అనుమానిస్తే ఇంకనాకు దిక్కేవిటి? మన మధ్యవున్న సంగతి ఆమెకు చెప్పకుండా దాచివుంచాను. స్కూలుఫైనలు పూర్తికానివ్వండి. విమలను నేను మందలిస్తాను' అన్నాడు భయంతో కేశవరావు.

మానవులకు అభిప్రాయాలూ, ఆదర్శాలూ ఉన్నప్పటికీ వాటిని చెలాయించేటందుకు కాలంగూడా కలిసిరావాలి. నావికుడు నావనడపటంలో తనకున్నశక్తిని పెనుతుఫానులమధ్య ప్రదర్శించి ప్రయోజనంలేదు. విజయాన్ని అందుకోలేడు. ఏదెలావున్నా ప్రశాంతంగా పారుతున్న నదీజలంలో మట్టిబెడ్డలు విసరబడ్డాయి. స్వచ్ఛందజలం తనరంగును కోల్పోయింది. నాజీవితం కూడా అంతే అయింది. ఎన్నో నీతిగ్రంథాలు చదివాను. కాని ఇప్పుడు నేను చేసేపనిని నీతి దృక్పథంలోనుంచి చూడటం మానుకున్నాను. నాక్కావలసింది విజయం. భాస్కరం విమలఇంటికి వెళ్లకపోయినా ఆమె తమ్ముడుమాత్రం ప్రతిసాయంత్రం స్కూల్లోనే ప్రైవేట్ చెప్పించుకుంటున్నాడు. పుండుమీద కారంజల్లినట్టు అప్పుడప్పుడు విమలకూడా అతనికి సాయంఉంటోంది. దీనిపర్యవసానం ఏమవుతుందని ఊహించేశక్తి నాకులేదు.

పబ్లిక్పరీక్షలు పూర్తయ్యాయి. నేను ఎదురుచూస్తున్న ముహూర్తం దగ్గరపడుతోంది. కాని అనుకున్న దానికి విరుద్ధంగా విమలతల్లి కడుపునొప్పితో చనిపోయింది. ఆమె శారీరకంగా ఎంత బాధపడినా కేశవరావుకు అండగానే ఉండేది. సరిగ్గా వారంరోజులతరువాత మరోపిడుగు. కేశవరావుకూడా గుండెపోటువలన చనిపోయాడు. విమల దిక్కులేనిపక్షి అయిపోయింది. ఆమె తన్నుతాను పోషించుకోవాలి. తమ్ముడిజీవితాన్ని సరిదిద్ది అతన్నోవ్యక్తిగా మార్చాలి. ఇదంతా మోయలేనిబరువు. కర్మకాండంతా పూర్తయింది.

ఓనాడు విమలఇంటికెళ్లాను. దిగులుగా కూర్చునిఉంది. 'విమలా! ఏవిటి నిర్ణయించుకున్నావు?' అనడిగాను. 'ఏముందండీ!... అంతాఅయిపోయింది. ఇంక ట్రెయినింగు చదువుదామని ఆలోచిస్తున్నాను. ఇల్లన్నా నిలబడుతుందనుకున్నాను. కాని

అప్పులవాళ్లు దాన్నికూడా ఎగేసుకుపోతారట. ఏంచేసేది?' అంది.

నేను ఏదో చెబుదామని నోరెత్తాను. కాని ఎందుకో నాఅభిప్రాయాలు నన్ను మూగవాణ్ణిచేశాయి. చెప్పలేకపోయాను.

మర్నాడు మాఅమ్మను పంపించాను. ముఖ్యంగా విమల వివాహవిషయం తెలుసుకురమ్మని. ఆమెతండ్రిఉంటే నాకెలాంటిబాధ్యతా లేకపోను. కేశవరావుకూ నాకూ మధ్య కొన్నిరహస్యాలు ఉన్నాయి. అవి మాయిద్దరికీతప్పించి మరెవరికీ తెలియవు. విమల ట్రెయినింగ్ చదవటం నా కెంతమాత్రం యిష్టంలేదు. విమలకు వరుడుసిద్ధంగా ఉన్నాడు. అతను భాస్కరానికి మల్లే నవయువకుడు కాకపోయినా అస్థిరత్వంతో ఊగిసలాడేవాడు కాడు. అమ్మకోసం ఎదురుచూస్తూ కూర్చున్నాను. విమల తప్పకుండా ఒప్పుకుంటుందని నాకుతెలుసు. ట్రెయినింగ్ చదవమంటే ఎన్నో ఎడారులు - నదులు - లోయలు దాటవలసి ఉంటుంది. ఆమె ఏధైర్యంతో ఆనిర్ణయానికి వచ్చిందో మాత్రం నాకర్థంకాలేదు.

'విమలకు తను ట్రెయినింగ్ చదవాలన్నధ్యాసే కాని మరే విచారమూలేదు. అసలామె పెళ్లే చేసుకోదట- అన్ని ఏర్పాట్లు చేస్తానని చెప్పిచూశాను. దాన్ని వంచటం ఎవరితరమూ కాదు'.

అవీ అమ్మచెప్పిన మాటలు -

'పోనీ, విమల ట్రెయినింగ్ చదివితే తప్పేముంది? మనబంగారం మంచిదికావాలికాని ఉద్యోగం చేయటంలో తప్పుఏముంది? ఆమెను ప్రోత్సహించటం నా విధి' అనుకున్నాను. విమలచేత ఎప్లికేషన్ పడేయించాను. నాకున్న పలుకుబడివలన ఆమెకు సీటువచ్చింది.

కాని విమలమాటలు మళ్లీనన్ను ఆలోచనలోకి విసిరేశాయి. 'మేష్టారూ! మామీదవుండే ఆదరంతో నాకోసం శ్రమపడ్డారు. మీఋణం ఎలాతీర్చుకుంటానో తెలియదు. అందుకు అవకాశంరావాలనే ప్రార్థిస్తున్నా. ఇంక మీరు నాగురించి శ్రద్ధతీసుకోవటం-మిమ్మల్ని బాధించినట్టే అవుతుంది. నేను కాకినాడలో రూంతీసుకున్నాను. అందులో మేంనలుగురైదుగురం ఉంటాం- మీరేం బెంగపెట్టుకోకండి. ఇక ముందు ఆర్థికంగా నాకెలాంటి ఇబ్బందులూ వుండవు'.

ఆమాటల్లో అంతులేని అగాధం కనిపించింది. అగాధమైతే మసగ్గా కనిపించింది కానీ అందులో ఏమున్నాయో - క్రూరమృగాలే వున్నాయో, రంగురంగుల పువ్వులే వున్నాయో - మాత్రం దృగ్గోచరంకాలేదు. నేను- విమల తనసొంత కాళ్లమీద ఎలా నిలబడ గలుగుతుందని అడుగుదామనుకున్నాను. కానీ ఆమెమాట్లాడేతీరులో అందుకు సావకాశం ఎక్కడాలేదు. ఇంటికి తిరిగి వచ్చేశాను.

విమల ఇంతధైర్యంగా మాట్లాడటం వింతగానే అనిపించింది. సముద్రపుటలల్ని చూచి భయపడుతూనే ఉంటాం- కాని పరిస్థితులు కెరటాల మధ్యకు విసిరివేస్తే ఎక్కడ లేని ధైర్యం వస్తుంది. ఊరికే ఏడుస్తూ కూర్చుంటే జీవితశృంఖలాల్ని తెంపుకోలేం. గడ్డిపరక దొరికితే అది రక్షిస్తుందన్న ఆశవదలదు. క్లిష్టపరిస్థితుల్ని ఎదుర్కొనే శక్తి స్త్రీలకు ఎక్కువగా

వుంటుంది.

కానీ పదిరోజులు పోయాకకాని ఈ చదరంగంలో వున్న ఎత్తులు బోధపడలేదు. భాస్కరం రిజైన్ చేసి కాకినాడలో ఓ హైస్కూలులో చేరాడు. రెండు మూడుసార్లు నేను అక్కడకు వెళ్లినప్పుడు విమలను కలుసుకున్నాను. ఆమె గుప్పిట్లో దేన్నో దాచివుంచుకుని రహస్యం కనుక్కోమన్నట్టు సవాలు చేసింది. ఆమె తమ్ముడుకూడా అక్కడే చదువుతున్నాడు.

భాస్కరాన్ని త్రోవలో కలుసుకున్నాను.

'భాస్కరం! నీకు విమల కనిపిస్తోందా?' అనడిగాను.

'కనిపించకేమండి! వారానికి రెండు మూడుసార్లు ఇద్దరం కలుసుకుంటున్నాం'.

అతను ఎప్పటికిమల్లేనే మాట్లాడాడు.

'కాని, నా సందేహం ఒక్కటే! విమల ఆర్థికంగా ఎలా సమాళించుకుంటోందని'.

'క్షమించాలండి - మొదట్లో విమల చాలాపెంకిపిల్ల. క్లాసులో నన్నుఏడిపించడమే ఆమె అభిప్రాయమని అనుకొని భయపడ్డాను కాని ఇప్పుడాభావం తొలగిపోయింది. ఆమెకు అప్పుడప్పుడు స్వార్థరహితంగా నేనే సాయంచేస్తున్నా, నాకుపనుంది. మళ్లా కలుసుకుందాం - ' అంటూ చకాచకా వెళ్లిపోయాడు.

పొంగుతున్నపాలు హఠాత్తుగా విరిగినట్లయింది.

ప్రతివ్యక్తికీ కొన్ని నిశ్చితాభిప్రాయాలు వుంటాయి - వాటినెవరూ మార్చలేరని ముందేచెప్పాను. అవి స్థిరమైన స్వయంసిద్ధాంతాలమీద ఆధారపడకపోయినా సరే- విమల, భాస్కరం ఇలా విహంగాల్లా తిరగటం నాకిష్టం లేదు. సామ-దాన-భేద-దండోపాయాలచేత దీనిని చెదరగొట్టటం నాదృష్టిలో న్యాయసమ్మతంగానే కనిపించింది.

నాఓటమిని అంగీకరించలేకపోయాను.

* * *

కాలచక్రంలో రెండుసంవత్సరాలు దొర్లిపోయాయి.

కాకినాడలో ఓహైస్కూల్లో నాకుహెడ్మాష్టరుగా అపాయింటుమెంటు దొరికింది. అదృష్టవశాత్తూ ఆ స్కూల్లో భాస్కరం పనిచేస్తున్నాడు. కొత్తగా ఛార్జీతీసుకున్న రెండువారాలకు ట్రైయినింగ్‌పాసైన విమల ఇంటర్వ్యూకివచ్చింది. ఆమెతోబాటు అనుభవంవున్న మరొయిద్దరు కూడా పోటీగావచ్చారు. కానీ కరస్పాండెంట్‌కు నచ్చజెప్పి విమలకు ఆవుద్యోగం వచ్చేటట్టు చేశాను. ఇందులో సానుభూతికంటే స్వార్థం ఎక్కువగావుంది.

ఇంక భాస్కరంమీద పగసాధించాలి. అతని లోపాలుకనిపెట్టి ఉన్నవిలేనివీ మేనేజర్ చెవిలో వూదాను. రెండు మూడుసార్లు లేటుగావస్తే బలవంతంగా లేటుమార్కు చేయించాను. వారానికి రెండు సార్లు అతని క్లాసుకువెళ్లి టీచింగ్ తృప్తికరంగాలేదని

రిపోర్టురాశాను. అతనిచుట్టూ విషసర్పాలను సృష్టించాను. అతనిదగ్గర వినయంగాప్రవర్తించిన విద్యార్థులు నాప్రోద్బలంతో ఎదురుతిరిగి అతన్ని ఏడిపించ సాగారు. భాస్కరం అంతా గమనిస్తూనే వుండాలి. కాని ఏమీఎరుగనట్లు కాలం గడుపుకుంటూ పోతున్నాడు.

ఉన్నట్లుండి భాస్కరం డిస్‌మిస్ అయ్యాడు. చట్టప్రకారం అతనికి నోటీసు యివ్వవలసి ఉంది. కానతను ప్రతిఘటించలేదు. కాని ఏపునాదిమీద నా భవనాన్ని నిర్మించదలచుకున్నానో ఆపునాది కూలిపోయింది.

విమలకూడా రిజైన్‌చేసి వెళ్లిపోయింది. ఆమెను వారించటానికి యత్నించాను. విఫలత నన్నుచూసి నవ్వింది.

ఎడారిలో ఎండమావులకోసం ప్రయాసకోర్చి పయనంసాగించినట్టు - ఎక్కడో బంగారు గనులున్నాయని మైళ్లకొలదిదూరం నడిచి చివరికి పిడికెడు ఇసుకదొరికితే ఎలావుంటుంది? నా పరిస్థితికూడా అంతేఅయింది. తరువాత వాళ్లజాడ తెలియలేదు.

ఓసంవత్సరమైన తరువాత నేను మొదట పనిచేసిన హైస్కూలుకే హెడ్మాస్టరుగా తిరిగివచ్చాను.

* * *

అమ్మ దీపంవెలిగించింది.

గదిలో విహారంచేస్తున్నచీకటి చెదిరిపోయింది.

'మేష్టారూ!'... అంటూ గదిలో ఎవరో అడుగుపెట్టారు. తలెత్తిచూశాను. కొంతసేపు అలాగే వుండిపోయాను.

'జ్ఞాపకంలేనండీ? భాస్కరాన్ని' అన్నాడు.

'నువ్వా? కూర్చోవోయ్! చాలా మారిపోయావు - బాగున్నావా?' భాస్కరంనవ్వి నాకెదురుగా కూర్చున్నాడు. మానసికంగానూ, శారీరకంగానూ నాలోకలిగిన దౌర్బల్యాన్ని అతను గుర్తించేవుంటాడు.

'మేష్టారూ! మీతో ఒకముఖ్యవిషయం చెబుదామని వచ్చాను. వచ్చేశనివారం విమలకూ - నాకూ పెళ్ళి - ఇది ఎంతోకాలంక్రితం జరగవలసింది. అందరికిమల్లే శుభలేఖ పంపడం నాకు యిష్టంలేదు. మీఆదరణకు - ప్రేమకూ జీవితంలో నేనెంతో ఋణపడివున్నాను. అందుకే స్వయంగా పిలవటానికి వచ్చాను. మీరు తప్పకుండావచ్చి మమ్మల్ని ఆశీర్వదించాలి'.

నాకళ్లు నీటితో నిండిపోయాయి. కళ్లజోడును తుడుచుకుంటున్న నెపంతో కన్నీళ్లు తుడుచుకున్నాను.

'భాస్కరం! నిన్నునేను చాలా బాధించాను. నువ్వు డిస్‌మిస్ కావటానికి నేనేకారణం. నన్ను క్షమించు' అన్నాను.

'తప్పండీ - మీరు అలాగనకూడదు. నాకంటే మీరు పెద్దవారు, మీమనసు పాతజ్ఞాపకాలతో కలవరపడుతుంది. జీవితానికర్థంలేదని గ్రహించిన మీరే ఇలా బాధపడటం న్యాయంకాదు. నేను మిమ్మల్ని తరువాత కలుసుకుంటాను' అంటూ సెలవు తీసుకున్నాడు.

నా నెత్తిమీదిబరువు దిగినట్లయింది. బహుశా భాస్కరం 'నేననుకున్నంత 'చెడ్డ మనిషి' కాడు. నాకంటే అతని హృదయం విశాలమైంది.

నేను ఎవరి మంచికోసమూ ఇంత శ్రమపడలేదు. నాభార్య చనిపోయిన రెండుసంవత్సరాలకు విమలతండ్రి విమలను నాకిచ్చి పెళ్లిచేస్తానని వాగ్దానం చేశాడు. అందుకే భాస్కరాన్ని దూరంగా ఉంచాను. నేను మంచిచేసినా, చెడ్డచేసినా విమలకోసమే! ఆమెకోసమే జీవించాను- ఉపాధ్యాయుడికి ప్రేమించేహక్కులేదని కొందరు వాదిస్తారు గామోలు!

అంతా అయిపోయింది.

పక్వానికివచ్చినఫలం నాకు అందలేదు. కాల వృక్షంతో పోరాటంమాత్రం మిగిలింది. వేదాంతంతో వూరట పొందవచ్చు. కాని అదికూడా క్షణికం. ఇంద్రధనస్సు మాయమైంది. కారుచీకటి అలుముకుంది- అయినా ప్రయాణం సాగించక తప్పదు. ఇదివరకు- గమ్యస్థానం మనసులో వుంచుకుని ఆదిశగా నడిచాను. ఇప్పుడు చీకట్లో ఎక్కడికివెడుతున్నానో- ఏమిటో తెలియదు. కాని పయనించక తప్పదు. జీవితంనేర్పిన పాఠాలు అవగాహన చేసుకోటానికి ఇంకా కొంతకాలం పడుతుంది. ఆనాడు విమలతో అసలువిషయం చెప్పిఉంటే ఈబాధ వుండేదికాదు. ఆకాశంలో ఎక్కడో మబ్బుల్లో దాగివున్న శాంతిని పట్టుకు తీసుకురావాలి. శరీరంలోజనించే ఉద్రేకాలకు ఆత్మ ఎంతమాత్రం బాధ్యత వహించదు. అదికేవలం అసహాయతతో గూటిలో చిలకలాచూస్తూ కన్నీరు కారుస్తుంది. అంతే - చాలా దూరం వెళ్లాకకానీ తప్పుత్రోవలో పడ్డామన్నసంగతి తెలియదు.

నాజీవితాన్ని చీకటిగుహలో బంధించిందెవరు? భాస్కరమా? విమలా? కేశవరావా? లేక నా చర్యలను సమర్థించుకునేందుకు నేను సృష్టించుకున్న సిద్ధాంతాలా? సరైనవయసు రాకుండానే తల నెరిసింది. చీకటి కళ్లను ఆవరించింది. నామీద ఎవరికీ సానుభూతికూడా ఉండదు. బ్రౌనింగ్‌నడిగితే ఇవన్నీ 'శుభసూచకాలు' అంటాడేమో! కిటికీలోనుంచి బయటికి చూశాను.

దూరంగా ఆశాజ్యోతుల్లా దీపాలు మిణుకుమిణుకుమంటున్నాయి. దేవుడి విగ్రహంముందు నిలబడి అమ్మ ఏవో స్తోత్రాలు చదువుతుంది.

కనుగొలకుల్లో రెండు నీటిబిందువులు నిలిచాయి.

నవంబర్ 1957 (భారతి)